

Estetiska lärprocesser

Som begrepp är *estetiska lärprocesser* någorlunda nytt, men som företeelse är det inte helt nytt, även om språket kring företeelsen har bytt kläder många gånger. En elegant lösning av ett matematiskt problem var förr ett *estetiskt kriterium*. Platon hävdade att sanning och skönhet är två ideal som egentligen är två sidor av samma sak. Under 80-talet möttes olika sanningar i en mångkulturell värld, där man kunde se hur de egna övertygelserna är lika beroende av tillfälliga perspektiv som andras övertygelser är. Därför blev skönhet hos vetandet ett viktigt kriterium när man skulle välja perspektiv. Vi kan alltså inte bortse från banden mellan kunskap och *estetika*. De finns där, vare sig vi vet om det eller inte. Begreppet estetiska lärprocesser uppstod däremot, bl.a. just därför att vi ska veta om att estetikan är alltid närvarande, att alla har potential att använda den och att vi kan utnyttja detta faktum för ett bättre lärande. Och redan nu kan vi slå fast att estetiska lärprocesser inte är en metod, utan en inre process, som dock får omfattande metodiska konsekvenser.

Vad är då estetiska lärprocesser? Det är en bra fråga – och mycket befogad! På skolverkets konferens *Att skapa och kunska i skolan* 2002, som jag deltog i, var estetiska lärprocesser ett centralt begrepp. Många använde begreppet med stor entusiasm, men ingen kunde förklara begreppet. Det visade sig snart att varje tillämpare hade sin egen innebörd och sin egen tillämpning. Dessutom fick jag en påtaglig känsla av att alla tog för givet att just deras outtalade definition var den allmänt anammade. Sådana begrepp är dömda att erodera. Möjligen lever de kvar här och var tillsammans med annat som brukar rymmas inom epitetet flumskola. Det är sorgligt, eftersom begreppet innebär något som i högsta grad är viktigt, och som i rätt jordmån skulle kunna innebära en radikal förbättring av många av skolans problem.

Många insåg dock hur viktigt begreppet är, och försök gjordes att ringa in, och definiera, det. En definition, bland många andra, som är användbar och som verkar ha fått fotfäste är Austrin & Sørensen:

Estetiskt lärande är en lärandeform där man genom estetisk mediering översätter sina intryck av världen till estetiska uttryck, för att kunna reflektera över, och kommunicera om, sig själv och världen.

Denna definition kan nog de flesta acceptera. Ändå behöver den förtydligas. Mediering är den inre kommunikationsprocess som förmedlar mellan yttre påverkan och handling, mellan stimulans och respons. Enligt definitionen innebär således *estetisk mediering* att allmänna intryck medieras till estetiska uttryck. Thore Skogmans *Multiplikationstabellen* är väl kvittot på att åtminstone han har fattat galoppen ... eller? Är estetiska lärprocesser verkligen något så torftigt? Så vi blev bara *lite* klokare av att få höra definitionen. Det verkar som om vi fortfarande letar efter begreppets egentliga innebörd. För att ytterligare ringa in begreppet och hitta dess kärna får vi nog ta till andra frågeställningar, som ...:

Vad ska de estetiska lärprocesserna vara bra för? Vilken nytta gör de? Är det inte bra som det är med musik-, bild- och dansämnena tillgängliga i skolan som tillval, allt utifrån ett intresse? De estetiska ämnena innebär naturligtvis estetiska lärprocesser i sig själva, med automatik och utan att vi behöver tänka på det. Alltså handlar det inte om drivna färdigheter i de estetiska ämnena.

Överhuvudtaget hjälper oss frågorna att hitta, och att ta fasta på, skiljelinjerna mellan undervisning i estetiska ämnen och att låta estetiska lärprocesser genomsyra alla ämnen.

Man kunde ha råkat säga "... alla andra ämnen", och då skulle man verkligen kunna tycka att estetiska lärprocesser är något för alla lärare utom de i de estetiska ämnena. Riktigt så enkelt är det inte. Ett exempel på estetiska lärprocesser som inte alls är medvetna är när en musiklektion samtidigt handlar om att spela och musikhistoria. Spelandet gör att man på djupet förstår musikens historiska kontext, och musikhistorian gör att man lär sig spela inom en viss uppförandepraxis. Två kognitionsformer har samverkat – med synergieffekter. Exemplet är tydligt för dem som sysslar med musikpedagogik. Dessutom hör ju både musicerandet och musikhistorian till samma ämne.

Det är inte lika självklart när det handlar om estetiska lärprocesser inom matematiken, men principen och processen är densamma. Det handlar om att intellektuell kognition har sällskap av andra kognitionsformer, som talar till andra sinnen och på annat språk. Parallell tillämpning innebär synergivinster. När kognitionen på olika plan samverkar talar de också varandras språk. Vinsten är uppenbar: det blir ett bättre lärande.

I exemplet som jag använde nyss var det en dubbelförtjänst med processen, båda ämnena, musikhistoria och uppförandepraxis, förstärkte varandra. Men när det gäller estetiska lärprocesser inom matematik, så är det ganska långsökt att tro att matten skulle förstärka musikämnet. Även om det faktiskt kan göra det, exempelvis inom musikakustiken eller musikmetriken, så bör man nog se de estetiska lärprocesserna som ett verktyg för det ämne de används inom. Alltså, estetiska lärprocesser tillämpade inom matematiken är till för ett bättre lärande av matematiken.

Därmed hamnar vi i kunskapsbegreppet. Vad är kunskap? Sokrates och hans elev Platon skilde på två former av kunskap. *Episteme*, teoretisk kunskap, och *techne*, hantverkskunskap. Dessa är någorlunda oproblematiska och gripbara. Senare kom Aristoteles med en tredje kunskapsform, *fronesis*, praktisk klokhet. Klokhet är alltså en kunskap, något man lär sig.

- Kunskap är processad information.
- Allt man läser, ser, hör eller förnimmer är information.
- Denna information förstås med förförståelsen.
- Förförståelsen är individuell, och unik hos varje individ.
- Kunskap är individuell.
- Kunskap kan därmed inte vara vare sig sann eller falsk.

Denna kunskapssyn får konsekvenser. *Episteme*, den var enklare att begripa förr, när information och kunskap var ungefär samma sak. Nu håller begreppen *tro* och *vetande* på att polariseras om. *Techne*, hantverkskunskapen, är än svårare att hantera intellektuellt. Exempelvis är det mycket svårt att skapa konkret information om en sångares rörelse med den mellersta delen av gomspenen. *Techne* inbegriper mycket så kallad *tyst kunskap*. *Techne* handlar i hög grad om *processer*, vilket gör verben centrala, medan *episteme* företrädesvis handskas med substantiv. Det är lätt att föreställa sig att dessa båda kunskapsformer samverkar hos såväl den lärande som den utövande. Redan där har vi ett mycket starkt argument för estetiska lärprocesser.

Den information vi tar emot gör vi till kunskap genom att

- tolka den
- förstå den

- ge den mening

och det gör vi bättre genom att låta de estetiska lärprocesserna spela. Genom att ge utrymme för dessa tre faktorer bereder vi väg för *djuplärande* – på bekostnad – av *ytlärande*. Den pedagogiska världen är nog överens om att djuplärandet är det vi ska stäva mot, vilket ytterligare stärker argumenten för estetiska lärprocesser. Andra argument har framförts genom åren. Summariskt kan argumenten från olika grupper sammanfattas enligt:

- pedagogiken: djupare, bättre och bredare lärande
- neurologin: lärande enligt hjärnans design
- filosofin: skönhet som verksam kraft för lärande
- andra: ett ”musiskt” lärande
- musikpedagogiken: **inga argument**

Mitt eget bidrag är ett *hermeneutiskt* argument. Så här lyder det:

- Den första förutsättningen är att man ser att de estetiska uttrycksformerna i åtminstone någon mening utgör olika språk.
- Den andra förutsättningen är att – som Gareth Stedman Jones hävdar – medvetandet inte kan få kontakt med erfarenheten annat än genom ett bestämt språks ingripande, något som strukturerar förståelsen av erfarenheten.
- Det estetiska har alltså potential att medvetandegöra erfarenheter. Erfarenheter är således dunkla tills de filtrerats genom ett språk, och därmed transformerats till en berättelse.
- Talade och skrivna språk är någorlunda tydliga och kommunicerar i huvudsak det tänkta och genom tankeverksamhet uttänkta, medan det estetiska snarare kommunicerar känslor och sådant som det skrivna, talade eller tänkta inte kan handskas med.
- Erfarenheter är aldrig rent kognitiva utan alltid tillblivna i ett tillstånd som i någon mening kan sägas vara känslomässigt.
- Estetiska uttrycksformer är alltså verktyg för att medvetandet ska kunna få kontakt med erfarenheten.
- Detta anger, som en filosofisk utgångspunkt, att det estetiska är berättelse och att ”estetikande” är berättande.

Därmed anges riktningen för några viktiga pedagogiska aspekter. Att *berätta* kan exempelvis vara att göra matematiken begriplig för sig själv. Och dessutom innebär berättandet att skapa distans till föremålet för lärandet, vilket också är ett viktigt didaktiskt redskap.

Martin Holmberg kommer i sin filosofiska doktorsavhandling fram till att just *berättandet* är det som genererar mening. Om vi belyser detta med tesen att *det estetiska är berättelse* så ser vi ännu tydligare hur det estetiska är verksamt i kunskapsprocessen för att skapa mening.

Härigenom kan vi se att estetiska lärprocesser leder till djuplärande snarare än ytlärande, till förståelse hellre än mer eller mindre tillfällig lagring av information. Den logiska sammanfattningen av argumentet blir:

**De estetiska lärprocessernas verkan är att knyta ihop
och vidga förståelsen av världens mångfacetterade komplexitet.**

Därmed, verkar det som, har jag kommit fram till samma sak som alla de andra. Jag tog bara en annan väg. Det verkar som om alla vägar leder till ett bejakande av dessa estetiska lärprocesser.

När jag skrev ihop denna provföreläsning, och formulerade denna mening slog det mig att jag hört det förut. Det tog en stund att komma på var. När jag hittade originalet hos Bernt Gustavsson läste jag definitionen av *fronesis* – *klokbet*:

Själva syftet med *fronesis* är att gripa omständigheterna i deras oändliga variation.

Tillämpningen går ut på att kunna hantera och förstå sin verklighet.

Alla argumenten går i huvudsak ut på ett bättre och rikare liv genom estetiska lärprocesser. Och alla argumenten harmonierar med den estetiska kunskapssyn jag presenterade nyss.

Motsatsen är ”kunskapsskolans” kunskapssyn.

- Den bygger på att man förmedlar kunskap och att man kan få kunskap.
- Den estetiska kunskapssynen bygger – som vi tidigare sett – på att eleverna processar information till kunskap.
- Lagring av information är ytkunskap, medan aktivt kunskapande ger djupkunskap.
- Lagrad information innebär kollektiv och gemensam kunskap, medan aktivt tillägnad kunskap är personlig.
- Kollektiv kunskap innebär makt och hierarkier, medan personlig kunskap innebär självständighet.
- Kollektiv kunskap innebär också trygghet, samtidigt som personlig kunskap medför personligt ansvar.

Sådan kollektiv kunskap är nödvändig för samhällen och samfund som inte tål kritik. I tider som präglas av rädsla för sönderfall – alltså alla tider – blir det angeläget att vara överens, och då behövs kollektiv kunskap. Därför betraktas den estetiska kunskapssynen som ett hot mot det bestående, och därför vill man knyta ihop den med ”flumskolebegreppet”. Detta är allra tydligast inom religiösa samhällen och samfund. Om då estetiska lärprocesser gör eleverna *klokare* är det naturligtvis skrämmande. För klokhet hör ihop med kritik, frihet och självständighet, begrepp som ibland av räddhågsna förknippas med anarki.

Men om det nu är som en del befarar, att vår värld och våra samhällen står inför ett tilltagande sönderfall, då vore väl detta anledning nog att försöka rusta den yngre generationen så väl som möjligt för detta.

Ett snarlikt tema är att estetiska lärprocesser knyter ihop förstånd och känsla. Det innebär att vi kan förhålla oss tydligare mot vår intuition. Vi blir helt enkelt mer kompletta människor, och kan definiera våra personligheter tydligare, vilket hjälper oss att fatta beslut och att urskilja vad som är meningsfullt och inte. Därmed blir det tydligt att estetiska lärprocesser innebär att utveckla strategier för att möta och leva i den okända framtiden.

I och med den pågående globaliseringen kommer världens obegripligheter allt närmare. Detta kräver en stor tolkningsförmåga. Det räcker inte med ett stort förstånd, och intuition och känsla leder ofta bara till rädsla och försvar. Det som behövs är förståelse.

Vår tid präglas av ständigt nya subkulturer. Snart är alla kulturella yttringar subkulturer. De stora sammanhållande kätten är på väg att upplösas. Detta är den verklighet som smyger sig på. Den är oförutsägbar och omöjlig att hejda. Det vi kan göra är att göra oss – och våra skolelever – förberedda. Därmed kan vi knyta estetiska lärprocesser till begreppet *livslångt lärande*. Det står för både för djupa kunskaper som stannar kvar, och – i ännu högra grad – för att fortsätta kunskapandet hela livet, d.v.s. även efter man gått ut skolan.

Vad har då dessa abstrakta argument med musikpedagogers verksamhet att göra? På vilket sätt angår estetiska lärprocesser musikpedagoger? Musikundervisning innebär väl automatiskt estetiska lärprocesser, och då behövs väl inga argument. Men numera utbildas ju inga renodlade musklärare, utan bara lärare. Och då gäller samma läroplan, oavsett ämne. Läroplanerna kräver estetiska lärprocesser. De har funnits med i många år, men ändå inte fått det utrymme som de förtjänar. Kanske går det dåliga genomslaget att förklara med att allting har sin tröghet. Alla förändringar behöver tid på sig. Om jag själv vore skollärare skulle jag se det positiva i att få chansen att bygga upp något nytt. Vem vill ha ett färdigbyggt lego? Det innebär en fantastisk möjlighet. Men man kanske inte ska söla. Risken finns att man sköljer ut de estetiska lärprocesserna tillsammans med ”flumskolans” kalla badvatten som någon desperat åtgärd för att återupprätta ”kunskapsskolan”.

Jag tror att de flesta har hört argumenten, och tagit dem till sig, och att de flesta bejakar estetiska lärprocesser. Att estetiska lärprocesser ändå fortfarande har klen utrymme beror nog allra mest på att man som lärare inte vet **hur** man ska bete sig.

I den diffusa bild som de flesta har av begreppet estetiska lärprocesser bör man absolut och resolut sortera bort allt som har med ren färdighetsträning i de estetiska uttrycksformerna att göra. Alltså: ingen sångundervisning på mattelektionerna – men gärna sång.

Ska man sjunga Thore Skogman? Frågan är väl om det är viktigare att kunna multiplikationstabellen än att förstå matematikens väsen. De flesta musklärare skulle nog känna sig rejält nedgraderade. Frågan som ofelbart uppstår gäller vad musklärare egentligen är, är de pedagogiska konstnärer, eller konstnärliga pedagoger?

Det är både lustigt – och än mer olustigt – att konstatera att de forskare som fördjupat sig i ämnet endast i undantagsfall haft musikpedagogik som ämnestillhörighet. I stället är det pedagoger, filosofer, neurologer och musikvetare som intresserat sig för estetiska lärprocesser. Alltså bara sådana som inte själva haft något att förlora på dem. Vad säger detta? Därmed har jag angett ett hett ämne för era kommande examensarbeten.

Det är väl inte så att musikpedagogiken värjer sig? Att musikpedagoger fortfarande uppfattar att deras uppdrag är givet av Fru Musika, och inte av deras arbetsgivare? I så fall kan man ju undra varför en profvföreläsning på en musikhögskola ska handla om estetiska lärprocesser. Kanske just därför?

Tack för ordet!